

mélyes történetének valós (vagy költött?) pillanataiban léteztek csak igazán. Így a kirajzolódó kép úgy fest, mintha az eddigi életmű ebben a metaregényben csatlakozna össze egy nagyobb test egységébe. Az *Egy dadogás...* önéletrajzi, valomásos-elemző, önreflexív kerete — amint várható volt — jócskán foglalkozik az irodalommal és az írással mint praxissal, életvitellel és sorsal. És ha az irodalom sors, akkor irodalmi párhuzamok jelölik ki az utat. Az ismert toposzokkal, problémákkal, Vida párbeszédbe is lép: amott borozgatánk apámmal; ez nem olyan, mint ahogy megírta Tamási Áron; amaz olyan, mint Ottlik internátusa, csak éppen hogy mégolyanabb; a családregény és az írói emlékezés etikájában pedig Nádas és Esterházy megkerülhetetlen.

Az elbeszélés teste — nevezzük annak — az időben visszafelé megképződő összefüggések és történetek által jön létre. És ez a test a maga esetlegességével megmutatja a saját maga történetiségét is. Teszi ezt a nyelvi csonkasága, néhol esetlensége által. S annak ellenére, hogy „*valós nagyapám unokája és az igazi apám fia szeretnék lenni most*” — írja Vida, mégis arra ítéltetett, hogy folyton az emlékek valószerű szilánkjai és az értelmezés fikciója között billegjen úgy, hogy maga sem tudja elválasztani egymástól a kettőt. Fejezetek segítik az olvasót, valamelyest tagolják az emlékezet parttalanságát, de az emlékezés és elmondás kettős működése alapjaiban meghatározza az elbeszélés szövevényességét. Ahogy a szöveg nyelviségéhez, talán ehhez sem árt egy tudatosabb olvasói hozzáállás. A fejezet gyűjtőpontjaitól asszociatív elágazások és több lépcsős, idősíkokat megmozgató és egymás mellé rendelő emlékező és elbeszélő folyamatok indulnak meg. Nyelvi szinten ezt Vida erőteljes, intellektuális és szubjektív elbeszélői hanggal oldotta meg, ami elsőre kiforratlannak tűnt, míg meg nem láttam a mintázatait. Az elbeszélés nyelvi anyaga a mentális műhelymunka — az emlékszilánkok, érzések, jelentések cserebomlásának — rusztikusan megmunkált tudatfolyama. Felvállalt és reflektált szubjektivitásból adódó egyenlenségeinek dacára Vida egy jól kézben tartott, személyes, sűrű és hipnotikusan ritmizált elbeszélést tart ki végig. Érdemes a technikát közelebbről is megnézni: elmesél egy konkrét emléket, a lét egy otthonos (nem feltétlenül meghitt) mozzanatát, majd az emlékezés elkezd magához rendelni annak a helyzetnek a számtalanszor megisméltlődő variációit. Megszerelni valamit a ház körül, vendégségbe, disznóvágásra, vakációra menni vagy indiánosdit játszani — a megszámlálhatatlan variációk elkezdik elbeszélni magukat a hozzájuk tapadó nyelvvel. A szövegben pedig mindebből az érzelmi impulzusokat a létezés mindennapi

ideológiáival összefűző retorikából az egyéni és közösségi identitás velejévé leszárított, jelen időben hosszan sorakozó, egymásba kapaszkodó csonka tagmondatok lesznek, amelyek esetleges önellentmondásai nem hiteltelenítik egymást, hanem épp ellenkezőleg; kijelölik a valóság referenciatartományát.

Vida Gábor nyelvi rekonstruálója, értelmezője, pszichológusa, antropológusa szüleinek, családjának, határon onnani magyaroknak és mindazoknak, akik anyanyelven olvassák. A ki- és betelepítésekkel, menekülthullámokkal, a zárkózottsággal, a civilizáció erodációjával a közkeletű toposzoktól gyökeresen eltérő, valóságos és cizellált Erdély-kép bontakozik ki, ami miatt az *Egy dadogás története* kétségtelenül fontos „útkönyv” Erdély újrafelfedezéséhez. (*Magvető*, Budapest, 2017)

KOVÁCS ALEX

MONOSTORI IMRE: SZEKFŰ GYULA A VÁLTOZÓ IDŐKBEN Életmű — fogadtatás — utókor, 1913–2016

„De bármily ritka alkalom volna is rajzát adnunk, ez összefüggésben, egy romlatlan magyar jellemnek, célunk nem ez: Tisza István ép alakját a beteg kor sodrában kell szemügyre vennünk” — állapítja meg Szekfű Gyula az egykori miniszterelnökről 1920-ban megjelent nevezetes, *Három nemzedék* című munkájában. Egy nagyhatású, s bizonyos értelemben példátlan történészi pálya egyik fontos állomásán született ez a megjegyzés, és számtalan fontos, a 20. századi magyar történelem megértését célzó kérdés tehető fel, ha mindezt visszafordítjuk Szekfű politikai korszakokat átívelő életpályájára.

De mindenekelőtt is a legfontosabb: meg tudja-e őrizni a mai kor számára „ép alakját” Szekfű Gyula? Az a Szekfű, aki 1913-ban a *Száműzött Rákóczi* című könyvével levéltári forrásokat feldolgozva s hatalmas vitát kiváltva cáfolta a nemzeti romantikus történetírás Rákóczi-képét. A korabeli hivatalos konzervatív tudományos és politikai elit hevesen támadta a fiatal történészt, aki ekkor a fél évtizede induló irodalmi modernség, a Nyugat köre és a radikális polgári gondolkodók támogatására számíthatott. Majd a vesztes világháború és a bukott forradalmak után Szekfű megírja az előbb idézett *Három nemzedék*et, mely nem kisebb vitát generált, mint a Rákóczi-könyv, a fogadtatás azonban más előjelekkel történt, a baloldali radikalizmus és a liberális értelmiségiek csatlódtak Szekfűben, míg ő a 20-as évektől egyre felívelő történészi pályát futott be, élvezte a miniszterelnök, Bethlen István és a kultuszminiszter,

Klebensberg Kunó bizalmát. A *Három nemzedék* 1934-es bővített kiadásában azonban kritikusan fordult az általa ekkor már „neobarokk társadalomnak” nevezett Horthy-korabeli magyar viszonyokhoz, s elindult egy olyan politikai-gondolkodói pályán, mely az egyre inkább jobbra tolódó, s a hitleri Németországgal szövetséges kormányzat ellenzékeként szólalt fel az antidemokratikus tendenciákkal szemben. Ennek a közírói pályának a csúcsa az 1943–44-ben a Magyar Nemzetben közölt *Valahol utat vesztettünk* című cikksorozat. Véget ér azonban a háború, s 1945-ben az egykori polgári konzervatív történész a moszkvai magyar nagykövetségre kerül, s megírja *Forradalom után* című könyvét, melyben a háborús összeomlás utáni Magyarország számára a szovjet minta átvételét látja megoldásnak.

Mit tudunk kezdeni ma ezzel a rendkívül összetett, egyszerre jelentős tudósi, ellentmondásos közírói és esetenként morális kérdéseket is felvető 20. századi életművel? Erre a kérdésre keresi a választ tavaly év végén megjelent monográfiájában Monostori Imre. Az elsősorban Németh László-kutatóként ismert irodalomtörténész ezúttal egy történészi életmű feldolgozására vállalkozott, s ahogy ez már könyvének bevezetéséből is kiderül: több mint harminc éves kutatómunka lezárása a kötet, melyet a Németh Lászlóval való foglalkozás, majd a korszak alaposabb megismerése motivált. Ennek a tájékozódásnak az első dokumentuma Szekfű születésének centenáriuma tatabányai Új Forrás folyóirat által — melynek Monostori ekkor szerkesztője volt — összeállított emlékszám. A szerzőt régóta foglalkoztató problémahalmaz megértési kísérleteként is olvashatjuk tehát a *Szekfű Gyula a változó időkben* című testes, hatalmas forrásanyagot feldolgozó kiadványt, melynek egyik meghatározó aspektusa — maradvány Monostori Imre elsődleges kutatási területénél — a Németh Lászlóval folytatott több felvétel, a magyar társadalom, a válságba jutott középosztály megújítását célzó reformtörekvésekről szóló polémia.

Monostori Imre feldolgozásának módszertana alapvetően recepciótörténeti, a kortársi befogadásra, a Szekfű műveiről készült kritikák és a vitaszövegek feldolgozására, valamint az utókor értékeléseinek értelmezésére épít. Könyvének első részében azonban — miként a *Bevezetőben* megjegyzi — „Szekfű világképének, történetírói nézetrendszerének és nemzetpolitikai elveinek alapjait vizsgálja”. Lényegében tehát azok a témák kerülnek terítékre már a bevezető fejezetekben, melyek a Szekfű személye és történészi, közírói életműve körüli több évtizedes vitákat is generálták. Ide tartozik a katolicizmus szerepe Szekfű történészi munkáiban, Széchenyi alakjának meg-

rajzolója, a kiegyezés és a dualizmus korának megítélése, a Szent István-i állameszme, valamint a Szekfű által koncipiált kismagyar–nagy magyar szemlélet ellentéte. A két legfontosabb téma azonban, mely a történész megítélésében ma is meghatározó: a történész–közíró zsidósághoz való viszonyának és antiliberalizmusának értékelése. Monostori Imre tehát nem kerüli meg a „kényes” kérdéseket sem, világosan argumentált, egyértelmű válaszai vannak a történészi vagy általában az értelmiségi közvéleményt Szekfű kapcsán foglalkoztató kérdésekre.

A könyv nagy részét kitevő recepciótörténeti fejezetekben pontosan kirajzolódnak azok a történelmi és politikai erővonalak, melyek Szekfű Gyula életművének befogadását a kezdetektől napjainkig (a monográfia időhatára 2016) befolyásolják. Többről van tehát szó, mint egyszerű historiográfiáról, az egész 20. századi magyar történelem dilemmái, esetenként zsákutcai kerülnek szóba a történészi életmű értelmezése és recepciójának feldolgozása során. Monostori Imre mindvégig objektivitásra törekszik, de az anyag feldolgozása során megismert személyiség rajza mégis leginkább a történész alakjának jelentőségét hangsúlyozó tanítványi körének (mindenekelőtt Kosáry Domokosnak) a Szekfű-képéhez áll közel. Monostori Imre mérlege tehát a Szekfű-ügyben alapvetően pozitív, s bár kerüli az ítélezést Szekfű felett, nem hallgatja el a problémás, főként a történész 1945 utáni pályájára, Mindszenty letartóztatásában játszott szerepére vonatkozó, nehezen megválaszolható morális kérdéseket felvető témákat sem. (*Pro Pannonia Kiadói Alapítvány*, Pécs, 2017)

SZÉNÁSI ZOLTÁN

DR. SZEGŐ GYÖRGY: KÉT IMA EGY ISTENHEZ; A TÖBBI A TIED

A 2017-es Pozsonyi Piknik alkalmára a Múlt és Jövő Kiadó újra megjelentette dr. Szegő György önéletírását, amely ekkorra egy második kötettel is kiegészült. Az idén kilencvenedik életévét betöltő szerző életútja nemcsak majd egy évszázadon, emberöltőnél hosszabb korszakon ível át, hanem távoli világokat, mindenféle értelemben vett magasságokat és mélységeket is bejár. Az önéletrajz két kötetét önálló művekként is olvashatjuk, mégis fontos és tanulságos együtt szemlélni őket, hiszen a második kötet nem csupán folytatja és némiképp lezárja, hanem újra is gondolja, újraértelmezi az élettörténesek folyamatát, s amennyire ez lehetséges, konklúziókat is megfogalmaz róluk. Az első kötet a tragikussá fordult gyermekkori éveket, az ifjú- és a felnőttkort beszéli